

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ
КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ
ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957
ФЕВРАЛЬ
17
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 36 (3748)

Өртөз 20 коп.

СЭКП Төп Комитетинин Пленумунун
дугайында (1 арын).
ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиу-
мунда (1 арын).
Улуг Октябрьдин 40 чылынга уткуш-
тур (1 арын).
Сессиянын шийтпирлери бистерни бу-
рунгаар кыйгырып турар (1 арын).
Соңгукчуларга аалар кыйдыр (1 арын).

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Н. Лопсан.— Механизаторлар ортузунда
көскү агитация (2 арын).
Т. Оюн.— Бистин кандидаттыгыс
(2 арын).
А. Лутанин.— Чурт иштинин тулгу ма-
териалдарын бүтүрерин көздөдир
(2 арын).
КОЛХОЗТАРЫНЫҢ ОТЧЕТ-СОҢГУДАЛЫГ
ТУРАЛДЫ: С. Тамба.—Эрменгей тулгу-
тулганын түңкөс (2 арын).

Депутаттарга кандидаттар соңгукчулар-
биле ужурашып турар (2 арын).
М. Новаля.— Михаил Иванович Глинка
(3 арын).
Д. Хомушук.— Олча-ажык сүргөн дарга
(3 арын).
Н. Чигирь.— Делегей байдалын доп-
чулаа (4 арын).
АКШ-тын Коммунистг партиязынын
XVI съездин бодунун ажылын дооскан
(4 арын).

СЭКП Төп Комитетинин Пленумунун дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Февральдын 13—14-те Совет Эвилелинин Коммунистг партиязынын Төп Комитетинин Пленуму болган.
Үлетпүрнү болгаш тулугну эргелээрин организаастаар чорукту улам ынай сайзырангайжыдар дугайында эш Н. С. Хрущевтун ил ет
келин Пленум дыннаан болгаш чугаалажып көргөн база илеткелдин талазы-биле чогуур доктаалды хүлээп алган.
Эш Ф. Р. Козловту СЭКП ТК-нын Президиумунун кежигүнүнүн кандидатынга, эш Д. Т. Шепиловту СЭКП ТК-нын Секретарынга
Пленум соңгаан.

СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ ЧАГЫ

Областың хоорайларында болгаш көдө
суурларын ажалчы чоннар депутаттар-
нын кандидаттарын депшилер болгаш
бүтүктөөри доозулган. Ол болза, соңгуда
вакыянының база бир чутула чада-
дыр.

Бистин областың ажалчы чоннары об-
ластың, районнарын, хоорайларын,
суурларын болгаш көдөниң Советтеринге
ийи муң ажал депутаттарын соңгуу-
лар. Советтерин дамыштыр күрүнө эр-
ге-чагырамын эргелелине ажалчы
чоннарын калык массаларын пайы хире
хей-биле кикиритирип турарынын дугайы-
нда бо сан толугайып күрүтүп турар.

Амгы үеде соңгуда вахыяны СЭКП
ТК-нын декабрь Пленумунун, ССРЭ-нин
Дээди Советинин аалдыг сессиязынын
шиитпирлери болгаш көдө ажал-агыйн
ажы-ишчилеринге СЭКП Төп Комитетинин,
ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин
Кыйгырылыш-биле сорул кирген совет улус-
тук политиктиг болгаш күш-ажылы бе-
дик көдүмүшкүнүнүң үзүндө эртин турар.
Бүтүрүлгелерин ажалчыларынның,
колхозчуларын, МТС-терин ажалчы,
албан-халкчыларын болгаш ажалчы
чоннарын оон-да өскө соңгуда мурун-
нун хураалдарында чер-чер Советтеринин
депутаттарын кандидаттарынга бистин
Төрөөн чуртуксука коммунизм тургузуш-
кунунуң төрөө дөш иделейилг ажалдан
турар үзүтүрүнүң, өскө ажал-агыйн,
бултур алаан черлеринин мурунчы кижилери
болгаш партия, совет, хей-иштин
организацияларын удурут ажалдык-
чылар депширгенер.

Соңгуда мурунун хураалдарында чер-
чер Советтеринин депутаттарын деп-
шишкен кандидаттарын аразында «Өс-
сохоткуз дуржулгалыг калачыны Мала-
ды Агаханович Сорюя, область өмөкчелеринин
тератеп салырынын эргелекчиин
эши Исеева Маргарита Александровна,
Каз-Хем районун «Кызыл туз» колхозу-
нун хойжузу Борок Салчак Самбырович
болгаш оон-да өскө Төрөөн чуртукту, бо-
дунун удузунуң херээнге бердинген кижилер
хей.

Амгы соңгуданың эртен соңгудалар-
дан ыгалым чүд дөргө, чер-чер Советте-
ринин составында бүдүрүлгө ажал-биле
шуут харылаалыг ажалчыларын болгаш
колхозчуларын хейнү депширгени-биле
тайылбыратынар.

Бандит-бир дартаны, килеи эргелекчи-
ни, начальниги азы директору депу-
тата кандидат кылдыр депширгеске кай-
ны тааржыр боор дээр болд-биле чалгыс
кыжын областың, хоорайнын, районнар
Советтеринин депутаттарынга кандидат
кылдыр мурунда чалгыс таварылгада
депширип турганын чакыт эвес.

Херек кырында ол эш бодунуң кол
ажылында аянда хей дашкыр депутат
хулаалелерин чедикшиинин күсөдир
чай тыппас таварылгалар бар турган. Ол
байдалы практика кырында өөренип көр-
гөш, таарыштырганы бо соңгуда үзүндө
депутаттарга кандидаттар депширгелелин
чоруктуулаадына шаден-дир.

Ажалчы чоннар чер-чер Советтеринин
депутаттарынга кандидаттар депшилерде
кандидат бүртүзүн иштин хураалдарга ки-

чөөнгейилг болгаш бүгү талазы-биле
чугаалажып туралар. Ол практика депутат-
тар улустуң херээ дөш бодунуң ак-сеткил-
дик, иделейилг болгаш инициативалыг
ажылдан шыдаар кижилерин депширгени-
ге дуулаалар.

Ам үеде депутаттарга кандидаттарын
соңгукчулар-биле ужуражышкын хураал-
дары чер-черде массалыг бодуп эгелзөө.
Ол хураалдарын ажал-иштин болгаш массалыг
байдалга организаастап эртерер херек.
Чүте дөргө, соңгукчулар соңгуда хү-
нүндө кымын бадыларын оортан эки би-
лип алырлар. База бир талазында депу-
таттарга кандидаттар ужуражышкын
хураалдарына баргаш соңгукчулар-биле
чоок тамышкын, депутаттан соңгукчулар
чүтү неген турарын, калдыг чалгылар
бөзүрүн билич ап болур.

Депутаттарга кандидаттарын соңгук-
чулар-биле ужуражышкын хураалдарын
идея талазы-биле бедик деңгээлге эртерип,
ажаа шөлзөлүп шүтүмчүлөдөр, соңгукчу-
ларын чалгылар дөргөргөй болгаш
тулук-на Советтер ажалын партиянын XX
съездинин шийтпиринге дүштүр күш-
тедиреринге улуг ужуру-лузын. Соңгук-
чуларын чалгылар — Советтер ажалын
экижиреринге шийтпирлиг чүтү.

Мынчанган, Советтеринин күтүсөөннөрү
болгаш депутаттар бо айттырганы саала-
чокка шийтпирлеринге хүн-бүрүнүң ки-
чөөнгейилг салыр ужурут. Соңгукчулар
ужуражышкын хураалдарына Советтерин
ажыл чорудууларында четтесерин
илереди шүтүмчүлөшкөн, депутаттарын
кандидаттарынга чалгыларын берип
туралар.

Чижээ, Каз-Хем районун «Октябрь 14
чылы» колхозунуң колхозчулары депутат-
ка кандидат эш Салчак Салбаши мындыг
чалгы бергенер: «Бистин күзүр чүтүл-
ерине хей. Илангы Салы-Сеп суурунуң
чөөн талазында клуб, чунар бажын, па-
рихакерскай, школа тургузары негетинин
турар. Бо айттырганы өөренип көргөш,
улус ажал-агыйнын планында килерин
чутула. Бистин ол күзүр-чалгыларынды
амандыралга боттадыларынче — угандыр
ажыл чорударын депутатка кандидаттан
дилегинис». Оон ынай депутаттар моон
соңгаар боттарынын ажал-чорудуулаа-
нын дугайында отчеттарын соңгукчулар-
нын мурунунга доктаамал кылган, массалыг
биле эки харылаалыг турарын күзүр
бис — деп, эштер Сидмо, Бобков олар
чугаалааннар.

Бо ышкан ажалчы чоннарын мате-
риалдыг чаалай амыралын улам ынай
экижиреринге холбанкан, соңгаарлатпай
шиитпирлээр айү келген хей сангыт
айтырларын Кызыл хоорайнын соңгуда
улааткаларына, районнар төптөрине бол-
гаш колхозтарга болган ужуражышкын
хураалдарына соңгукчулар хей-биле иле-
реткен.

Депутат — улустуң айычымы. Ажал-
чы чоннар депутатка улуг идеяда берип
турар.

Ам болур соңгудаларга чер-чер Совет-
теринин депутаттарынга кандидаттар дөш
чалгыс кижиге дег балылашкынчысты бе-
рөөдирер. Олар бистин идеялыгысты амы-
ралга алдарлы-биле күсөдир шыдаар
дээринге чигинип турбас.

Улуг Октябрының 40 чылынга уткуштур

Улуг Октябрының 40 чылының байыр-
лазына белеткез чурттуң бүгү будунна-
рында калбарган. Ховар архив докумен-
терин, хоочун кижилерин сактышкын-
нарын каныны-биле чым, 1917 чылын
мадырлыг болушкунунарын дугайында
эртем-ишчилел ажалдарын нарып турар.

Ол улуг болгаш чутула херекке милли-
он-миллион совет кижилер кижин турар.
Бүтүс соромочулар — революциянын хо-
очун кижилери 50 ажал яны-бүрү көргү-
дүлери Горькийнин чурт-ишчилел му-
зейинге белетке берген, ол чаз чүдүлөр
музейин көргүдүлери байыткан бол-
гаш калбарган. Аалын Новгородка Улуг
Октябрыга белеткедиг дугайында де-
гиптерде Соромочаның пролетарж ми-
лициянын кежигүнүнүң демзөөн көр-
гүсөөн, ол демзөөн хаз бодун дүжүр-
елин соон дары ажалчыларын иници-
ативалы-биле тыптып келген.

Нижегород губерниянын девискерин-
ге В. И. Ленинни дилеп тывар дугайында
Тур чакытты агенттеринге мындыг ай-
тышкын берген турган: «Лениннин көс-
түп келерин хайлаалар болгаш мын-
ки илереп келген таварылгада дорзак
туларын... тус черин миллида органи-
зында дагып тур». Ол документин 1917
чылын октябрь 25-те деп бижзөөн, ил-
чаарга Ленин мычан Петроградка турган
болгаш эгелзөө чепсектиг тура таамай-
кынын удурут турган.

Чурттуң хоорайларын болгаш суур-
ларын чүе-чүе чуртталгалары Бистин
төгү музей-биле чаалаалып турар. Му-
зейин корреспонденттери Совет Украин-
наның төгүзүндө солун фактыларын
дугайын боттарынын чаалааларына дил-
налып, үнелг материалдарын чорудуп ту-
ралар. Бистин төгү музей болушун
корреспонденттерин дугайы-биле сөөгү
чылын дургузунда муң ажал чаз көргү-
дүлери тып алган.

Совет эрге-чагырамын 40 чылын
дугайында делегени Удурттуң респу-
бликаның чурт-ишчилел музей органи-
заастап турар. Мурунда Илевскийн ма-
шина тулуунуң заводунуң ажалчыны чо-
раан, ам шуут пенсия ал турар П. В.
Алексеев болүк хензиг демжр кезектерин
музейге дачыдып берген. Ол дөргө О-
ктябрын социалистг Улуг революция-
нын бирги чылын аалар дөш Иле-
скийн боо-чепсекчилерин В. И. Лени-
ге белетке бергени билич ланчымын
чым кылган кезектерин ийги элек-
палары-дыр. Бодунуң болган эштериниң
дузаны-биле Владимир Ильичке белетке
белеткөөн бүгү-ле херекселдерин П. В.
Алексеев камныг бадалаан.

Эстон төгүчүлөр Октябрының 40 чы-
лын чаз эртем ишчилелери-биле деңгел-
деп туралар. Эстон ССР-нин Эртермен
академиянын академиги П. М. Саалтин
«Эстониянын боо-чепсекчилерин Октябр
революциянын үзүндө» деп ажалын на-
рып үндүргөн. Ол үениң архив материал-
дарын болгаш үе-үениң парзалазын, а ол

ышкан революциянын хоочун кижилери-
нин сактышкыннарын автор калбаа-биле
ажылаан. «Эстонияга Октябрь револю-
ция» деп ном кылдыр чыгган докумен-
тилер болгаш материалдар Октябрының 40
чылынга уткуштур эстон болгаш орус
дылдарга бир-ле дугайында үнер.

Таджикистанга Совет эрге-чагырамын
тургусканынга болгаш быжылгаанынга
тураскаатын чымын ноку Сталинаба-
тың эртем албан черлери белеткен турар.
Ол номун тургузушкуну башкачыларга
улуг демиселдиг дугайында, чер-черге со-
вет органдарын ажалын дугайында
чакды солун документтерин илередиң
тывар аргалыг болган.

Бурят-Моолдун ном үндүрер черинин
тематиктиг планында ол кайтамчытыг
хүнге таварыштыр политиктиг болгаш
уран-чечен литератураны үндүрери улуг
черин эден турар. Төгү эртемчилерин
кандидаты Тышкыловтуң «Бурят-Моолдун
боо-чепсекчилерин Октябрының социалистг
Улуг революциянын белеткелинин бол-
гаш чорудуулааынын үзүндө» деп ажал-
ын нарылазына белеткөөн. Мурундалы
болүк кымыл партизаннар Забайкальеге
чаматты дайынын дугайында сактышкын-
нарын деп ному ажалып кымыл турар.
Чөөн Сибирге чаматты дайын үзүндө
революст шүтүлгелерин дугайында
ишчилелди база дооскан.

Кайтамчытыг хүнге белеткез хей яны
хевирлиг болуп турар. Туркмениянын
Калинин аттыг көдө ажал-агый институ-
дунга Улуг Октябрының 40 чылын дугайы-
нда профессорларын болгаш башка-
ларын эртем конференциязы болган. Со-
вет эрге-чагырамын 40 чылын аалар
дөш Десон областын Генерал ховарда
улаатарын найырамын музей ажал-
тыгган. Эзөөн хей эвилелдерин респу-
бликаның экономикаг болгаш культу-
луг чедикшиинин дугайын чугаал-
лап турар фотомонтажтарын болгаш аль-
бомнарын, Генерал районун ажалчы
чоннарына Грузиянын, Азербайжанын
колхозчуларын болгаш Польшанын та-
раачынарында белеткелери оон аал-
дары чым дөргөөн.

Аалдарын байырлаага тураскаатынган
чаз чогаалдары Мария АССР-ниң Чо-
гаачылар эвилелинин баштаар чери чу-
гаалажып көргөн. Совет эрге-чагырамын
тургузары дөш марий улустуң демисели-
ниң дугайында ажал драматург Н. Пота-
пов шия бижзөөн. Чогаалчы Н. Потапов
«Посл Макар» деп шийин кигирген.
Чогаалдын мадыры фронтунан эеп келген
марий маструстун көдөдө иделейилг
ажылдап турарын ол шийде көргөсөөн.
Шийлерин кайымын-даа Октябрының 40
чыл өнүң бұурамынын хүнеринде
көргүсөөн турар.

Октябрының 40 чыл өнүң аалары дөш
эң эки уран-чечен кымыларын конгру-
зун Дагестанын үлетпүр кооперация-
нын эвилели чарлаан.

(СЭТА).

Сессиянын шийтпирлери бистерни бурунгаар кыйгырып турар

(Кубаньнын колхозтары күрүнөге көдөз ажал-агый
продуктуларын көвүдөдир турар)

ПЛАСТУНОВСКАЯ СТАНИЦА (Краснодар
край). Краснодардан соңгу-чөөн талада
хоуларын аразында Пластуновский рай-
онун «Кызыл сыдыс» колхозунуң үнү
ажыл-агыйн чатылып чоруткан.

Бүгү культуларын дүжүтүп бед-
дер дөш, мадын продукттуун өстүрер
дөш демисел ында көдөз ажал-агый ар-
телинин кежигүн бүртүзүн хан-дамы-
рыдан херээ апарган. Бүгү колхозчулар-
нын чартыс кезин ам немелде төлөвирин
ап турары ажаа эвес, ол төлөвирде 1.200
мун рубль, 241 тонна сүт, 125 тонна чи-
гир, 587 тонна кукуруза, 130 мун чур-
галар болгаш өскө-даа хей-хей продукция
кирип турар.

ССРЭ-нин Дээди Советинин шийтпир-
лери колхозчулар илин-биле чүдүлгөткөн.
Бригадларга болгаш фермаларга ол төгү-
лүг документаларын номчалан болгаш чу-
гаалашкан. Колхозта бүгү сүтүн дең кези-
нин бүдүрүп турар № 3 эң улуг сүт-ба-
раан фермазынга беседа солун эртен.

Бистин колхозуус көдөз ажал-агый
продукциянын бүдүрерин дөш көвүдөткөн,
мынчалды-даа ол чүгө эгезин-дир — деп
көдөз ажал-агый артелинин улуг зоотех-
ниги З. А. Фотина чугаалаан. — ССРЭ-нин
Дээди Советинин шийтпирлери бистерни
бурунгаар кыйгырып турар-дыр. Бисте
курлазырлар дыка хей. Бо чымын сүт бү-
дүрерин барык 1 миллион килограмм
көвүдөдир бис, ону көдөз ажал-агыйн
ажылаалдыг 100 гектарлар бүртүзүндө-не
212 центнерин алыр бис.

Сүт саалдамын көвүдөдир турган хей
сүтү алыр бис деп улуг саанчы эш Се-

(СЭТА).

Улуг Ленинниң тураскаалы

ЛЕНИНГРАД, февраль 14. Чайковский
кудунуң 13. Шүшөөс сүүржө шөлүгө-
ке чоруттарда Владимир Ильич Ленин
1897 чылдын февралда ол бажында, бо-
дунуң алазы — М. А. Ульяновага докта-
ган.

Ол болушкунуң дугайында сактыш-
кынын минежип турар мемориалдыг
самбарын ажалдарына тураскааткан ми-
тинг бөгүн ол бажынын чанынга болган.
Ленинградтын хей-иштинин болгаш
партия организацияларынның төзөмөчлө-
лери ол митингте чүе чугаалааннар.

Соңгудаларга аалдар кыладыр

Организаастыг күш-ажыл

БУЛУЧ-ТЕРЕК. (Телефон-биле). Чал-
Хал районда Молотов аттыг колхозун ту-
дур бригады СЭКП Төп Комитетинин
декабрь Пленумунун шийтпирлери та-
нышкан толугайы хулаалелерин алган
турган. Күш-ажалды шын организаастап,
социалистг чарымын үре-түңкөдиг
улуртканын, алган хулаалелерин бри-
гада чедикшиинин күсөдир турар. Бу-
лун-Терек көдөз Советтин дартаны эш
Хлебниң редакцияга динилганы болза:

—Бистин колхоз бо чылдын тулуга-
рынга 1600 кубометр ыш херектөөр, ону
белеткээрин февраль 1-де бүрүн дооскан.
Бригада амгы кичээниги Адыр-Бажы
болгаш Кара-Тал тайгаларында белетке-
тиген иштин чер-чер Советтеринге соң-
гудалар хүнүнүң бетинде шүтүзүн ту-
дур шөдөрлөргө экеп алыр дөш бүгү
күшү сөөртүлгөзүгө улаандырган. Белет-
келчилерде 40 ажал кижиге бар, оларын

чамдымын иштин черин агынга экеп
турда, а өскөдөр: автомашина болган
22 айттарды, сөөртүлгөни массалыг ор-
ганизаастап турар.

Молотов аттыг колхоз эртен чылдын
тулуг планын күсөткен. Бо чымын чур-
талга бажынарында аянда 400 алу-
тут чаз клуб, колхоз баштаар черинин
конторазы, медпунктуну тулуу болгаш
алзөөн каш чаз калжаалар кылдыр илангыт.
Бригада бо согулганы база чедикшиинин
күсөдиринге бүтүрээдиг.

Бригаданың чамдык кежигүнлери,
илаалыг комсомолчу аныктар колдаан
бригада артель бүдүрүлгезинге, мында чеди
чыл школазында болгаш медпунктга ке-
дир чымын оттулар ыш белеткен турар.
Олар март 1-ге чедир 1800 кубометрин
лап тургузар дөш алаан, а февраль
10-га чедир 600 ажал кубометрин белет-
көөн.

Соңгудаларга уткуштур

Өвүр районун «Коммунизмче орук»
көдөз ажал-агый артели бо чымын алаан
хей тулуглар кылдыр.

Тулуг бригады соңгукчуларга уткуш-
тур социалистг чарымын калбарташ
кыска хуусаанын иштинде 4560 чүдүктү
кескеп бүртүр-биле орук агынче үндүр-
ген, 1000 ажал чүдүктү тулуг улаатка-
зында экеп алган. Илж сөөртүлгөни

дүргелери-биле 40 айттыг 58 кижини
немей тургускан. Бригадада хүн нормазын
200 хуу күсөдир турар Чүдүм, Денин
ышкан мурунчылар хей.

Сөөртүчүлөр чер-чер Советтеринин
соңгудаларына алдар кылдыр 2 муң
чүдүктү кескешкан, эртенгеге бүгү тулуг
ышкан сөөртүрүп хулаалелер.

ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунда

Бөдө ажал-агыйн хөгжүдериңе че-
дип алган чедикшиинери, хөвөз бүдүр-
ерин көвүдөткөн, хөвөзид бедик шынар-
лыг улазыналчак кылдыр депширгеске кай-
нүргөни, сугургалыг тулугтарынын ту-
лушкунуңга кылган улуг ажалы дөш
база 1956 чылда хөвөз белеткелениң кү-
рүш планын чедикшиинин күсөткөдиг
дөш ССРЭ-нин Дээди Советинин Президи-
уму Туркмен ССР-ниң хей болүк ко-
хозчуларын, МТС-тер болгаш / сохоттар
ажыдакчыларын, көдөз ажал-агыйн
тускай эртемчилерин, партия, совет,
профсоюз болгаш комсомол ажалдык-
ларын орденер-биле болгаш медалдар-
биле шаңдаан.

Шууту 2483 кижини шаңдаан, олар-
нын иштинде Ленин ордени-биле — 110,
Күш-ажалдыг Кызыл Тур ордени-биле —
409, «Хүндүлелдин демзөө» ордени-биле —
741, «Күш-ажалчы шыгалар дөш»
болгаш «Күш-ажалчы эрес-мадырлыг

чорук дөш» деп медалдар-биле — 1223
кижини шаңдаан.

Совет хөвөз ажалын сайыралырын
херээне олаа шыгаларгай чедикшиини-
ри, хөвөзид тарып өстүреринге эртемниң
болгаш мурунчы дуржулганын чедикши-
инерин калбаа-биле ажаллаан дөш
база мал ажалын болгаш көдөз ажал-
агыйн өскө-даа алырларын хөгжү-
дөдиге чедип алган чедикшиинери дөш
республиканың 31 колхозчуларына, МТС-
тер ажалдыкчыларына, партия болгаш со-
вет ажалдыкчыларына Социалистг Күш-
ажалдыг Мадыры атты тывыскаан.

Социалистг Күш-ажалдын Мадырла-
ры: Ташауз областын Кунь-Ургенче райо-
нунун «Март 8-ин» колхозунуң дартаны
Өвөзев Боар болгаш Ташауз областын
Ленинскый районунуң Тельман аттыг ко-
хозунуң дартаны эш Эрсариев Брагез-
ды «Калдыр болгаш Маска» ийги аалын
медалдар-биле шаңдаттырган.

(СЭТА).

Грузин ССР. Батумиде кайтамчык чымыл кыш. Хоорайнын кудумчуларында
апрелде ышкан ногаан.
Чурунта: Далай кавызынын кудумчузу.
Фото Бабяныны.

СЭТА-нын фотохроникалы.

Михаил Иванович Глинка

(Мөчээ-ле 100 чыл болганынга)

Орус улустун чоргаарлы болган национал адамы, улус орус музыка классикасынын үндөмүсү Михаил Иванович Глинка, чечен чогаалда Александр Сергеевич Пушкин ышкан, бистин музыкалыкта ашпас хун апарган. Ираккы ол үдө-ле, улус композиторунун мөчөсүн холбоштур. И. Панаевтин бижээни: «...Глинканын ады Россияны өң-не кылды, ирак булуңдарында оң инданын, бодалыгы азы хандыктын үнүрү-биле синигип кире берген...».

Эрткен чус чыл Глинканын музыкалыкта оңмас алдарын болдурган. Музыка театрында, концерт астадаларында, бот-тынныр музыка уран-чугуурун казак кезинде, амыралда оң музыкалыктан курттан турар. Улус композиторунун улус чок чогаалыгалар музыка талазы-быне аныктарын салга-салга-биле кижилеп турар, бүгүчө орус композиторларын чогаал ажынын үрөндүрүп турган оң мерген угаанын эстетикти принциптери бистин үнүрү кижилеринин музыкалыкта саздарын хаалдып турар.

Кижиле кайгаар чараш болган медреседе ол улус чогаалыгалар болуп «Иван Сусанин», «Руслан болган Людмила» деп операларын, өскө-даа кайгычкан өң, талаачыг хей саннын романстарын шагда-ла чогаалыктын апарган бешен ийи харым М. И. Глинка, олуп каарынын мурунда бир чыл бурунгар, Германияже чоруткан, барын талзы чурттарынын музыкасын өөренип, өң-биле кады болуңу мергежил ханы-биле болбаа-зырдан үртүчүлүп турган.

Барын талзы чурттарынын музыка эртен-биле тамыжыгыны чогаалыкты арга-биле, шүгүмчүлүктү көрүп, оон болуңу чалыштыгы патриотчу үсө-болуңу астагалар тодарай салдыган эстетикти соруагаларын барымдаалып чорудуп турган. Оң ол принципалдыг тургуну К. А. Булгаковка оң чагаалары илеви-биле чугаалган турар: «Барын талзы чурттарынын хей үтө херектез улаанын бистин музыкалыктан негелдери-биле хоолу астагалар өң-бүсүн билир-биле холбоштырып болурунга барып бүтүрүп тур мен».

Глинканын тынычтуу угааны, оң илгээк ээлек чораз композиторун дидим, сепкиге чок, өң байлап утга-шынарлыг музыкалыктан аян бурунгар, орус улустун культуурамынга долу ынак болган хүндүткөдиг, казак дымкаччылар дөң оон демократтык сатын салгыны чугааларында өйүлгүп турар. Н. В. Куковский чөчөгүзү Глинканын суралыг моон алааны дома кижини бачап кайтатка деп: «...Уран-чугуулу негелдери чус чылдын негелдери-биле каттыштырып болуп болган херекселеринин база күтсөдөгү болбоорунгайын ажылал алган, билилгелерге болган бөдүн чөчө мөдөз илеткел ышкан кылдыр шилерин бижип болур...». Бо болуңу алышмын болуңу чогаал ажылынын чедир болурунун дугайында сатын салып чоруту чогаалыкчыларга ам-даа алаан керек.

Болуңу чус операма «Мырынай национал» сюжет шилеп алган, орта дүң түр музыка бижирини күнү тур мен дээрин өскө бир чагаалында композитор бижип турар. «...Мөң эрчим бир ала-чурттууларым борта боттарынын бажы-нарында чүө ышкан сактын олурар кылдыр бижир күнүдиг мен...» деп Глинка демделеп турар.

А. Н. Серов биле чугаалыштыгынын бирөөсүн Глинка улусчу чоруту үндөмүсүн күнү, чогаалыктын ажыла ушустун иштинден үнүг үндөмүсүн ушур-утканын демделеп, мына деп чугаалган турар: «Музыканы чон чогаалып турар, а бистер, чогаалыкчылар, өңү чүгө шилдип бижип турар бис». Глинканын ол өттүргөсүн чугаалы бистин эстетикти эртемиске бажы-биле синиген.

Уран-чугуулу утга-шынар биле даштык хевир чарып болза дээр дугайында болдым Глинка үргүчү каттанган турар. «Музыка болуңу чарык хөгжүмүн чарык болуңу турар» — деп, болуңу «Херекселер дугайында демделдеринде» ол айттып турар.

В. М. Кашперовка чагаалыг оң демдел турганы: «...Бүгү-ле уран-чугуулу, илгип болган музыканын негелдери: 1) Сеткел — бо түртүгөн соруа-жарышкындан болур. 2) Хевирлер. Хевир дээр чараш чорут-тур, тодаргааларга чедипкен бүдүн чүгүлү тургузуп алдыртып кезектерин дүңкө. Сеткел — кол илеви бөр; хевир дээр идеяны шилгөк таарычкан хепт кылдыр бүгүр... Сеткел биле хевир дээр — угаал-болал биле маз-бот-тур. Биргизин Устуктен байж болуп, илгизин күш-ажылы-биле тып алыр...».

Мындыг бодолдарын чугаалган тура, болуңу чогаалыкты арзанын алыш шынарын — бирде чалыштыгы патриотчу, бирде сеткил кээрели хаймырар азы жакындыгы, бирде мадырдыг, өөрүшүлүг болган хаймыкан улус чага-гай апаар ханы сеткилдери илереп турар болуңу чогаалдарын хевир тала-

зын улам болбаанын кылдыр дөң мөңгөк күрөлин Глинка илереп турар. Глинканын музыкалыкта сеткил-бодолдарын хей аныктын кайгычкан болган олар музыка оңу-хевирлеринде уттулур-биз болуп көстүп келер.

Өөрүт-байырладыг «Аларжы» деп гимнин, өлүгүнүн мурунда Сусанинын ырлары патриотчу «Шыны эскерип турлар» деп, Русланнын ханы-философту «О шөдү, шөдү» деп, Илгизинин дембөөреллиг-сагаргай «Эжикте

бижип турар: «Улустун ырларын өөренип кыргыч аныга, бо черинг плакаларынга база өөренип тур мен, чүгө дээр испан улус музыкалыг мергежилде-биле өөренипте оларын кайгычкан эргөжөк чугула-дыр... Орустун улустун музыкасын анымак өөренип чорамын «Иван Сусанин» болган «Руслан» бижиринде чедирген чүө. Мен ам хей эвес кызыдып тур боор мен деп идеген тур мен».

Оон шыны-ла Глинканын чогаал ажылыта уштыгы ийи кайгычкан өң испан увертиралар чогаалынын келген. Оң чагаалдарга Глинка испан темаларын улусчу-байырладыг оңа шилтилерини илгизип барып шыдаан.

Глинканын романстарында, фортепьяно чогаалдарында өскө-даа улустарын аныкта таваржып болуп бис; польша, фин, шотланд, еврей, итали, казак улустарынын. Начарга ол алгылар бүрүз долу чечен күш-биле, ол улустарын мөңү-шынга байлалыкка шууг синигип кирген болуп илереп турар.

Орус симфониянын принциптеринге үндөмүсүн салган «Капарисская» деп фантазия, «Иван Сусанин», «Руслан болган Людмила» деп опералар болза чүгө композиторун чурт чогаал ажылынын дөңдөргөсүн эвес, барын база делегейин музыка классикасынын чыратылыг үлөргөсүн болган. Оң чагаалдарга Глинканын генналдыг композитору болгалар, оң чогаалыкты угаалыктын дидим илереп болган ол чорук сөүлүгө барып ол үнүг болуп улус композиторларын «Час эртерге!» деп кыйгырымга база чачылган турган. Оң музыка чогаалы өң ханы идеялыг, чонга бараан болурунун, чонун мурунга харымсалган боарынын угаал-болалы-биле синиген. Оң улус музыка чогаалы, биле таваржыкчар бүтүрүлө, оларын оңмас чааынга, төнгөн мергежилдинге, чаа илереп үнүп турар «Билдинг алдымнан чараштырыг» кижиге өөрүшкүчү, ханы хандыкшынын сеткили илереп келер.

Глинканын музыка чогаалынын кайы хире мөңгөн, бистин үнүсиги кижилерин чүрөктөргөн оң канчаар чачылдык тургуну 1942 чыла, бүгүлөтүргөн Ленинградка В. В. Асафьев эки илереткен: «Русланда» тоолуңу үндөмүсүн ханымында (ойга-даа, сонгу чүгүлү мерген угаанын ирей Фин-биле оң чугаалыкшынынмында-даа, ылаңыг тулчушкун ховузунга) Александр Невский, Димитрий Донской, Покровский болган Кутузов дугайында тоол чугаалар-биле биле төрөл болуп турар, харын-даа мөңгө-биле апаарга бүгүргөн совет черинг мадырлар болган тургуну казакчалыкчылар болуп биске өң чок мадырларга артык чок сеткилдер болган болгалар «ырлар турар».

Мындыг чонга чок, белик шынарын музыкалыкта ханын бүдүн дүңкөтүрөтүргөн илгизилерин хевир чок турганы билиртин. Глинка боду оң музыкалыг «улаачыларын» деп адаанында-ла сеткилин оожургадып чорган. Мычала-даа хаан бөдүн ол илгизилеринге дуураанышкан байдалга туруп, база болуңу мурунга дымкаччыларын чакылга кара-биле шууг көрөйи тура, Глинка сеткилинге човулап айтып, ханы сатын алып чорган, ол чорук оң амыралык хей чылдарга кымырган. Мычалажок, композитор дидиг чорутуу шаанда-даа, оң музыкалыкта мөңгөйчилер хей турган.

Сөүлүг салгаларда Глинканын музыкалыг оңуштары улам-ла өзүп; ала ынакшы улам-ла чалыштыгы боду берип турган. П. И. Юргенсонга В. И. Чайковскийнин бижээни: «Мен Глинкага хамааржыр болган оң угу мен».

Глинканын опера талазы-биле хөгжүм чүдүлгүн болуңу редакторлар турганын сактып тура, Н. А. Римский-Корсаков мынчап сөзгөн: «Ол генналдыг кижиге мөңгө кайта өөренип болган мөңгөйчелерин кымырга чок турган». М. П. Мусоргский болуңу чагааларыга Глинканын «кулуг башы», «оң музыкалыг улус школазынын үндөмүсүн» деп алап турган.

Орус музыканчылар Глинканын музыкалыг оң ойлап көргөскөн, азы оңу эки күтүсөтенин көргөн, кайы хире өөрүлгөн турганын оларын чагаалары херексип турар. Оң-биле кады оң музыкалыгын ушур-утканын болган төртүлү ролон куладарын ораалдыкчылар олар көөр хөңү чок чораман.

Бистиге Глинка хандыкшылыг, кезеде мөңгө дидиг музыкалыг улустун үнелели алган. Бүдүн, өңкөп сеткилдиг орус кижини, оң-биле кады улус өлүгү чогаалыктын илгиз, хандыкшылыг чүрөкчел, чыратылыг ушур угаанын дөңүргөн ол музыка мөңгө-мөңгөн кижилерин чүрөктөргөн сине берген.

Совет Эвляциянын бүгү улустары болган өскө-даа хей-хей чурттарынын кижилери улус Глинканын ады ынакшы-биле алап турарлар.

Мариан КОВАЛЬ.

Студентилер практикада

Берилген уроттары көчүт эки түнелдиг болулаан.

Ол ышкан физикат салбырынан Г. Таржа, И. Тараачи оларын берген уроттары эки эркен. Студентилер урот буртууге өң-не кичөөтөйгө бестекени, көрүгүт материалдарын казак-биле ажылап турарлар.

Студентилер уроттар эрттирери-биле чөчөгүт өөрениктерин орутунга кээстеп дашаар ажыларын, ылаңыг экскурсияларын организастан, фестивалга бестексиди ухурун, лекция, бестедаларын чорудуп турар.

А. МААДЫР-ОД.

НОМЧУКЧУЛАР БИЖИП ТУРЛАР

Орай дүңге чедир

Кызыл районун «Баян-Хем» колхозта библиотека эргелечили В. Асютинанын улустууга-биле колхозта агитколлектив дыка эки ажылал турар. Номчула бажынын портреттер, плакаттар-биле шимен каан.

Түе-түе фермалар, бригадалар аайы-биле агитация ажылы кызылдарын аттарын чыккан азы каан. Сонгулар дугайында дүңгүн, солундарын, агитаторун блокколун болган азы-бүрү журналдарын, сеткүүлдерин дөңгөй салган. Мында хаз шыдыраалар база бар.

Колхозчулар кезексери агитпунктунда эрттирип, солун сеткүүлдер номчуп, шыдыраалар-даа турарлар. Ичканга агитпункт орай дүңге чедир ажылап турар.

С. БУРУННЕЙ.

Аныяк фельдшер

Елизавета Сою

Елизавета Сою 1953 чыла Кызылдын медицина училищенин дооскан дораз Ганди районун Ленин аттыг колхозка экинче пунктузунун эргелечилине то-муйлуган. Аныяк фельдшерини баргын төгө мурунда эхелге пунктуз чок турганынан ол бир-ле дугаар чаа пунктуу ачкан.

Илакта баштайгы үелерде бертедеш-книжер тура-даа оңу ол шудуру ажып эркен. Оң ажылыга районун калык камгалат килдин улау-биле дуузаланган.

Ажылал эгеленин хүндө эгелеш минчага чедир ол бүгү-ле күнү чонун калын дөң берип келген. Колхозчуларын аразыга белик хүндүлөди чедип алган.

Елизавета Союну эки ажылын үелер береп, колхозчулар район Советинин денуатынын канидадында оңу депшит-кан.

Т. ТАВА.

Колхозчуларга немелде телевир

ЧАА-ТОД. («Шынын» көрр.). «Тилелге» колхоз эркен кезде ажал-агый чылдыга куруме мурунга планын оонадаларын чедипканын күтүсөтени. Арте-бел булутурагын хөгжүдөмө мурнакч ажылдан дыка хей колхозчуларын өттөтүп хурага демделген, чөбөр ажып кижиге нити чурат астагалар күн-күннөрдүн немелде телевири тыкысан.

Мал ажылынын продукттарын бүдүрерин көндүргөн ак-сеткилдиг күш-ажылын илереткен Сырбылгай 5 хураганарын, Маскыр-оолга 13 аналарын, Тонга 3 хураганарын тыкысан, олар тараа, дүр продукттарын база алганар. Немелде телевири Батган, Дөггезин, Ошкү-саар болган өскө-даа колхозчулар алган.

Д. АРАНЧАА.

Бедик көдүрлүшкүн

Чаз-Хал районун Молотов аттыг кезде ажал-агый артелинин колхозчулары СЭКП ТК-ның болган СССР-ның Министрлер Чөвүлелинин Кыйгырымы чокта чаа тыншкан. Аңаа 160 колхозчулар чылган. Кыйгырымын хей Уругаа-оол номчуп тамыштырган. Колхозчулар оңу белик көдүрлүшкүн-биле чүдүлүтүп берген болган беликкен хүндүлөтени алганар.

Колхоз бо чылын 2 муң кубометр тулут кыжы белеткэр. Оң иштинде 1400 кубометри белеткэр болган 400 кубометрин тулут участогунда эккен алган. Артык кезер болган өөрүтү шыны чөчөгү Советтеринге сонгулар хуну — март 3-ле чедир дозар, сүт-бараан фермамын илгиз 1-ге чедир механастаар дугайында хүндүлөтөп алдыган.

Ферманын саачыларын, Артыш, Поржунмаа, Анымаа олар саар илгиз бүртүкөн 860 кг сүтү саап алдырын хүндөткөн.

А. СУНДУ.

Баштайгы олчалар

Чөөн-Хемчик районун Ленин аттыг кезде ажал-агый артелинин малчылары баштайгы оолдан малдарын чаш төдүн менди камгалат ап турарлар.

Колхозтун бирги сүт-бараан фермазында 16 илгиз, илгиз фермазында 12 илгиз төрөдөн. Фермаларын ажылдачылары чаш бызаларын менди дорутуруп турар.

Колхозтун хей малы база оолдан эгелен. Ойжу Баймыр январь төлүтүгө чедир төрөдөн 140 хойуну 141 хураганын, Кенеге 83 ховуңу 84 хураганын, Серемаа 43 өшкүнү 45 аныкын менди камгалат алганар.

Ч. ЛОНДУ.

Төрөөн колхозунга

Баз-Хем районун Хрушев аттыг колхозун аңчызы Иргит Шошмынын хари ам алдан алган, азынын угаал-даа оң тыншыла мергежил анык өскөтө үлөргө болушкан. 1955 чыла колхоз баштаар чери аңаа 15 иш өлүгөр оона-ла берген турган, а сезон үеинде ол 30 кижитерин эккен кирген.

Төрөөн колхозунун улам байлакшып дөң, аңаа болуңу күш-ажылы ушур хуузу ховчун аңчы чыл бүрү кирип турар. Эрткен чылын ол 10 кижитер өлүгөр планын турган, а херек кырында 22 кижитер аңаа эккелген. Бо чылдын январда аңаа 9 кижитер өлүгөр.

А. МААДЫР-ОД.

ОЛЧА-АЖЫК СҮРГЕН ДАРГА

Партиянын кийгырымы-биле

«колхозчулар кылдыр ажылал чоруткан

кижилерин аразында боттарын ында түр

кижилер кылдыр бодат турар ыныг

ажылдакчылар база бар. Колхоз даргазы

колхозка өскөн турары, ол кижиле колхоз

тун нити амыралы-биле чурттаары,

ол кижиле колхозтун бүгү-ле өөрүшкүн

болган чедимче чок чорун колхозчулар

биле кады хуваашкан турары чугула.

Ажыл-херекти ак-сеткилдиг көрбөс, ажыл

дан оспаксыраар кижилерини корум-чурум.

га кирир болган шыныгы неседир херек».

Бистин Төрөөн чуртувустун социалист

кезде ажал-агыйнын бүгү ажал-ишчи

леринге Совет Эвляциянын Коммунист

партиянын Топ Комитетинин, ССР Эвля

циянын Министрлер Чөвүлелинин Кый

гырымында ол өскөр колхозтар даргалары

нында барган үжөн-муччуларын ажыла

харымсалганын улам белидип турар.

Мындыг түрүжө, бистин областын чанды

кы колхозтарын даргалары-биле барган

үжөн-муччуларын аразында эки сору

ганы ак-сеткилдиг күтүсөтөн өштерин

бары дыка хараданчыл.

Хертек Лопсанович Даржаанын алаан

хей кижилер билр. Ол болза, хаз

чылдар бурунгар Эрзин, Ошур, Чөөн-Хем

чик, Барын-Хемчик болган Бай-Тайга

районнарга алаан улус эрге-хуваалды

ажылдарын күтүсөдиг чораз. Мычала-даа

Хертек Лопсанович кандыр-бир ажалга

баарда, колхозунда-ла хууңу эрге-ажылы

барымдаал чорутуу сөүлүгү үдө тодар

гай билдинген.

Партия болган чааа кезде ажал-агый

улам ылай көдүр дугайында шити

пирлерин үлүрүшкан, колхозтарын мер

гежилдиг улусту казак-биле бажы

лаар дугайында кийгырыг үлүргөргө, өң

Х. И. Даржаа база-ла колхозка барын

барымдаал чорутуу сөүлүгү үдө тодар

гай билдинген.

Эш Даржаанын алаан ак-сеткилдиг

болган шыныгы күсөл херек кырында

ажыл-биле беликтыкынаан. Ол, кайы-бир

колхозка чүгө тур ажылдарын болган

хууңу херектезе улус ажык тып алы

рын күтсөн. Ажылдын бергенге утуну

тур баарын ол күтсөдөн-даа. «Болшевик»

кезде ажал-агый артели Барын-Хемчик

районун дээр ажылдыг колхозтарын

бирөөн турган. Аңаа барын ажылдарын

өскө колхозтарындын чини боор деп ол

бодал алган. Оң күтсөн чүгө буруңу

таарымчалы-биле шитирилетин турган.

Эш-даа шыныгыла «Болшевик» колхоз

тургалар эгелен. «Үжөн-муччу болганы

нда бурунгар доктаатыган чурат

бураар хей ашаны алыр болгай мен»

деп, ол бодуну сеткилин сереткен бо

дал-биле чоруп турган.

Район-төү-биле колхозтун аразы 35

километр. Ол аразыга кезериниң ишт

делин база теледип алыр болгай. Дарга

даа шыныгыла сеткилинге хандыр сана

жып ап турган. Ол көкүп турарынын

үеинде шит анык телевири-биле кады

6825 рубльди арым-биле санап алган.

Оң айда алыр шыныгы 1500 рубль.

Мычала-даа оң кырынга колхоз база

телевир ухурут. Ол дугайында айтыры

гын колхозчуларын нити хураганын

тургускан. Колхоз даргазы ай санында

111 күн хуну, оң ылай ай санында

кирген орауладан 235 рубльди ап тура

рын нити хурап чөшкөргөн.

Чыл дугурунда дарганын бүгү-ле тын

шан ораулачын ажаке илгичдере 33517

рубль болган. Мычала-даа эш Даржаа

партиянын болган чонун мурунга бер

ген сөзүн ак-сеткилдиг күтсөдиг ора

лашпаан болган ажыла оспаксыраа чор

урун көргөсөн.

